

judicii non erit motus coeli; unde nec oblivio esse poterit ex quantacumque diurnitate: sed et ante diem iudicii anima separata non mutatur a sua dispositione per motum coeli.

ARTICULUS VIII.

440

UTRUM DAMNATI ALIQUANDO COGITABUNT DE DEO.

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod aliquando damnati cogitabunt de Deo, quia non potest haberi odio actu nisi id de quo cogitatur: sed damnati Deum odio habebunt, ut in litera dicitur (4. Dist. ult.); ergo de Deo aliquando cogitabunt.

2. PRAETEREA. Damnati habebunt remorsum conscientiae: sed conscientia patitur remorsum de actis contra Deum; ergo de Deo aliquando cogitabunt.

SED CONTRA. Perfectissima hominis cogitatio est, quae est de Deo: sed damnati erunt in statu imperfectissimo; ergo de Deo non cogitabunt.

RESPONDEO dicendum, quod Deus potest considerari *dupliciter*: uno modo secundum se, et secundum id quod est ei proprium, scilicet esse totius bonitatis principium; et sic nullo modo cogitari potest sine delectatione; unde sic nullo modo a damnatis cogitabitur: *alio modo* secundum aliquid, quod est ei quasi accidentale in effectibus ejus, utpote punire, vel aliquid hujusmodi; et secundum hoc consideratio de Deo potest tristitiam inducere; et hoc modo damnati de Deo cogitabunt.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod damnati non habent Deum odio, nisi ratione punitionis, et prohibitionis ejus, quod malae eorum voluntati consonat; unde non considerabunt eum, nisi ut punitorem, et prohibitorum.

Et per hoc patet solutio AD SECUNDUM, quia conscientia non remordet de peccato, nisi in quantum est divino praecepto contrarium.

ARTICULUS IX.

441

UTRUM DAMNATI GLORIAM BEATORUM VIDEANT.

AD NONUM sic proceditur. Videtur, quod damnati gloriam beatorum non videant: magis enim distat ab eis gloria beatorum, quam ea quae in hoc mundo aguntur: sed ipsi non vident, quae circa nos aguntur; unde Greg. 12. Moral. (cap. 14. a princ.) super illud Job 14.: *Sive fuerint nobiles filii ejus*, etc. dicit: «Sicut hi qui adhuc vivunt, mortuorum animae quo loco habeantur, ignorant, ita mortui, qui corporaliter vixerunt, vita in carne positorum qualiter circa eos disponatur, ignorant»; ergo multo minus possunt videre gloriam beatorum.

2. PRAETEREA. Illud quod conceditur sanctis in hac vita pro magno munere, nunquam concedetur damnatis: sed Paulo pro magno munere est concessum videre vitam illam, qua sancti aeternaliter cum Deo vivunt, ut dicitur 2. Cor. 12. in Gloss.; ergo damnati sanctorum gloriam non videbunt.

SED CONTRA est, quod dicitur Luc. 16. quod dives in tormentis positus vidit Abraham, et Lazarum in sinu ejus.

RESPONDEO dicendum, quod damnati ante diem iudicii videbunt beatos in gloria; non hoc modo, quod gloriam eorum, qualis sit, cognoscant, sed

solum cognoscent eos esse in gloria quadam inaeestimabili; et ex hoc turbabuntur, tum propter invidiam dolentes de felicitate eorum, tum propter hoc quod ipsi talem gloriam amiserunt: unde dicitur Sap. 5. de impiis: *Videntes turbabuntur timore horribili*. Sed post diem iudicii omnino beatorum visione privabuntur; nec tamen ex hoc eorum poena minuetur, sed augebitur, quia memoriam habebunt gloriae beatorum, quam in iudicio viderunt, vel ante iudicium; et hoc erit eis in tormentum: sed ulterius affligentur in hoc, quod videbunt se indignos reputari etiam videre gloriam, quam sancti merentur habere.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ea, quae in hac vita aguntur, non ita affligent damnatos in inferno, si viderentur, sicut sanctorum gloria inspecta: unde non ita ostenduntur damnatis ea quae hic aguntur, sicut sanctorum gloria, quamvis etiam eorum, quae hic aguntur, ostendantur eis ea, ex quibus tristitiam habere possunt.

AD SECUNDUM dicendum, quod Paulus inspexit vitam illam, in qua sancti cum Deo vivunt, eam experiendo, et in futurum perfectius sperando; quod non est de damnatis; et ideo non est simile.

QUAESTIO XCIX.

DE MISERICORDIA, ET JUSTITIA DEI RESPECTU DAMNATORUM,
IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de justitia, et misericordia Dei respectu damnatorum.

Circa quod quaeruntur quinque.

Primo. Utrum ex divina justitia inferatur peccatoribus poena aeterna.

Secundo. Utrum per divinam misericordiam omnis poena tam hominum, quam daemonum terminetur.

Tertio. Utrum saltem poena hominum terminetur.

Quarto. Utrum saltem poena christianorum.

Quinto. Utrum illorum qui opera misericordiae fecerunt.

ARTICULUS I.

442

UTRUM EX DIVINA JUSTITIA INFERATUR PECCATORIBUS
POENA AETERNA.

(S. Thom. 4. Dist. 46. q. 1. art. 3.).

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod ex divina justitia non inferatur peccatoribus poena aeterna: poena enim non debet excedere culpam, Deuter. 25.: *Secundum mensuram delicti erit et plagarum modus*: sed culpa est temporalis; ergo poena non debet esse aeterna.

sanguinem, habet vitam aeternam: sed hic est communis cibus, et potus christianorum; ergo omnes christiani finaliter salvabuntur.

3. PRAETEREA. I. Cor. 3.: *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, et loquitur de illis, in quibus fuit fundamentum fidei christianae; ergo omnes tales finaliter salvabuntur.

SED CONTRA est, quod dicitur I. Cor. 6.: *Iniqui regnum Dei non possidebunt*: sed quidam christiani sunt iniqui; ergo non omnes christiani ad regnum pervenient, et ita perpetuo punientur.

Praeterea. 2. Petri 2. dicitur: *Melius erat eis viam justitiae non cognoscere, quam post agnitionem retroire ab eo, quod traditum est illis, sancto mandato*: sed illi qui viam veritatis non cognoverunt, aeternaliter punientur; ergo et christiani, qui ab agnita retrocesserunt.

RESPONDEO dicendum, quod quidam fuerunt, ut dicit Aug. in praedicto lib. (*scilicet 21. de Civ. Dei, cap. 20 et 21.*), qui non omnibus hominibus promiserunt absolutionem a poena aeterna, sed solis christianis: et in hoc diversificati sunt; quidam enim dixerunt, quod quicumque sacramenta fidei perceperunt, ab aeterna poena erunt immunes: sed hoc est contrarium veritati, quia quidam sacramenta fidei recipiunt, et fidem non habent, *sine qua impossibile est placere Deo (Hebr. 11.)*. Et ideo alii dixerunt, quod solum illi ab aeterna poena erunt immunes, qui sacramenta fidei sunt consecuti, et fidem catholicam tenuerunt: sed contra hoc esse videtur, quod aliquando aliqui catholicam fidem tenent, et postea ab ea recedunt; qui non minori poena sunt digni, sed majori, quia 2. Petri 2.: *Melius erat eis viam justitiae non cognoscere, quam post agnitionem retroire*. Planum est etiam peccare plus haeresiarchas, qui a fide catholica recedentes novas haereses fingunt, quam illos, qui a principio aliquam haeresim sunt secuti. Et ideo alii dixerunt, quod illi soli sunt ab aeterna poena immunes, qui in fide catholica finaliter perseverant, quantumcumque aliis criminibus involvantur: sed hoc manifeste contrariatur Scripturae, quia Jacobi 2. dicitur: *Fides sine operibus mortua est*, et Matth. 7.: *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est*; et in multis aliis locis Scriptura peccantibus aeternas poenas comminatur: unde non omnes finaliter in fide persistentes a poena aeterna erunt immunes, nisi et ab aliis criminibus inveniantur finaliter absoluti.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Dominus ibi loquitur de fide formata, quae *per dilectionem operatur*, in qua quicumque decesserit, salvus erit: sed huic non solum opponitur infidelitatis error, sed quodlibet peccatum mortale.

AD SECUNDUM dicendum, quod verbum Domini intelligitur non de illis, qui tantum sacramentaliter edunt, qui indigne quandoque sumentes *judicium sibi manducant, et bibunt*, ut dicitur I. Cor. 11.; sed loquitur de manducantibus spiritualiter, qui per charitatem ei incorporantur; quam incorporationem facit sacramentalis comestio, si quis digne accedat: unde, quantum est ex virtute sacramenti, ad vitam aeternam perducit, quamvis aliquis possit tali fructu privari per peccatum, etiam postquam digne sumpserit.

AD TERTIUM dicendum, quod fundamentum in verbis Apostoli intelligitur fides formata, supra quam qui peccata venialia aedificaverit, *detrimentum patietur*, quia pro eis punietur a Deo; ipse tamen *salvus erit finaliter quasi per ignem* vel temporalis tribulationis, vel poenae purgatoriae, quae post mortem erit.

ARTICULUS V.

446

UTRUM OMNES ILLI QUI OPERANTUR MISERICORDIAE OPERA, PUNIENTUR AETERNALITER.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod illi omnes qui opera misericordiae faciunt, non punientur aeternaliter, sed solum illi qui opera misericordiae negligunt: dicitur enim Jacob 2.: *Judicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam*; et Matth. 5.: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*.

2. PRAETEREA. Matth. 25. ponitur disceptatio Domini cum reprobis, et electis: sed illa disceptatio non est nisi de operibus misericordiae; ergo solum pro operibus misericordiae omissis aliqui aeternaliter punientur; et sic idem quod prius.

3. PRAETEREA. Matth. 6. dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, et sequitur: *Si enim dimiseritis hominibus, etc.*; ergo videtur, quod misericordes, qui aliis peccata dimittunt, ipsi veniam peccatorum consequentur, et sic non aeternaliter punientur.

4. PRAETEREA. I. Tim. 4. super illud: *Pietas ad omnia utilis est*, dicit Gloss. Ambros.: « Omnis summa disciplinae christianae in misericordia, et pietate est; quam aliquis sequens, si lubricum carnis patiat, sine dubio vapulabit, sed non peribit: si quis autem solum exercitium corporis habuerit, perennes poenas patietur »; ergo illi qui insistunt operibus misericordiae, et peccatis carnalibus detinentur, non in aeternum punientur; et sic idem quod prius.

SED CONTRA est, quod dicitur I. Cor. 6.: *Neque fornicarii, neque adulteri, etc. regnum Dei possidebunt*: sed multi, qui se exercent in operibus misericordiae, sunt tales; ergo non omnes misericordes ad regnum aeternum pervenient; et ita aliqui eorum aeternaliter punientur.

Praeterea. Jacob 2. dicitur: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*; ergo quicumque servat legem quoad opera misericordiae, et negligit alia opera, reatum de transgressione legis incurret; et ita aeternaliter punietur.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut Aug. dicit in lib. praedicto (*scilicet 21. de Civ. Dei, cap. 22.*), quidam posuerunt, non omnes, qui catholicam fidem tenent, a poena aeterna esse liberandos, sed solum illos, qui operibus misericordiae insistunt, quamvis etiam aliis criminibus sint subjecti: sed istud non potest stare, quia sine charitate non potest aliquid Deo esse acceptum; nec sine ea prodest aliquid ad vitam aeternam. Contingit autem aliquos operibus misericordiae insistere, qui charitatem non habent: unde his nihil prodest ad vitam aeternam promerendam, vel ad immunitatem aeternae poenae, ut patet I. Cor. 13.: et praecipue hoc apparet absurdum in raptoribus, qui multa rapiunt, et tamen aliqua misericorditer largiuntur. Et ideo dicendum, quod quicumque cum peccato mortali decedunt, nec fides, nec opera misericordiae eos liberabunt a poena aeterna, etiam post quantumcumque spatium temporis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illi misericordiam consequentur, qui misericordiam ordinate impendunt: non autem ordinate misericordiam impendunt, qui seipsos in miserendo negligunt, sed magis se impugnant male agendo: et ideo tales misericordiam penitus absolventem non consequentur, etsi consequentur misericordiam de poenis debitis aliquid relaxantem.

AD SECUNDUM dicendum, quod non propter hoc ponitur disceptatio de operibus misericordiae solum, quia pro eorum negligentia tantummodo aliqui punientur aeternaliter, sed quia illi ab aeterna poena liberabuntur post peccata, qui per opera misericordiae sibi veniam impetraverunt, *facientes amicos sibi de mammona iniquitatis (Luc. 9.)*.

AD TERTIUM dicendum, quod illud a Domino dicitur illis qui petunt sibi debitum relaxari, non autem illis qui in peccato persistunt; et ideo soli poenitentes per opera misericordiae consequentur veniam penitus liberantem.

AD QUARTUM dicendum, quod Glossa Ambrosii loquitur de lubrico venialis peccati, a quo aliquis post purgatorias poenas, quas *vapulationem* dicit, per opera misericordiae absolvetur. Vel si loquatur de lubrico mortalis peccati, est intelligendum quantum ad hoc, quod adhuc in vita ista existentes illi, qui ex fragilitate in carnalia peccata incidunt, per opera misericordiae ad poenitentiam disponuntur. Unde talis non peribit, idest disponetur per talia opera ad non pereundum gratia introducta a Domino, *qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.*

MONITUM IN SEQUEMTEM APPENDICEM.

Quae D. Thomas in IV. Sent. Dist. XXI. exposuit circa existentiam Purgatorii et circa qualitatem, modum atque effectum poenarum, quibus animae in eo detentae purgantur, nec non quae ipse S. Doctor de poena originalis peccati in II. Sent. Dist. XXXIII. q. II. tradiderat, *Supplementis* compositor omisit. Verum ejusmodi doctrinarum capita, quippe quae magni sunt momenti, partim in Nicolaiana, partim in Patavina anni 1712. editione *Supplemento* fuerunt adjecta, et in hac nostra aptiori dispositione referuntur.

APPENDIX

(IN TRES QUAESTIONES DIGESTA)

QUAESTIO I.

DE EXISTENTIA PURGATORII, IN DUOS ARTICULOS DIVISA.

(Ex Editione Patavina an. 1712.)

Circa existentiam purgatorii quaeruntur duo.

Primo. Utrum purgatorium sit post hanc vitam.

Secundo. Utrum sit idem locus, quo animae purgantur, et quo damnati puniuntur.

ARTICULUS I.

UTRUM PURGATORIUM SIT POST HANC VITAM.

(S. Thom. 4. Dist. 21. q. 1. art. 1. q. 1. et seq.)

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod purgatorium non sit post hanc vitam: Apoc. enim 14. dicitur: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur; amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis; ergo his, qui in Domino moriuntur, non manet aliquis purgatorius labor post hanc vitam, nec illis qui non in Domino moriuntur, quia illi purgari non possunt; ergo purgatorium post hanc vitam non est.*

2. PRAETEREA. Sicut se habet charitas ad praemium aeternum, ita peccatum mortale ad supplicium aeternum: sed decedentes in peccato mortali sta-

2. PRAETEREA. Duorum peccatorum mortalium unum est altero majus; ergo unum debet majori quam alterum poena puniri: sed nulla poena est major, quam aeterna, cum sit infinita; ergo non cuilibet peccato mortali debetur poena aeterna; et si uni non debetur, nulli debetur, cum eorum distantia non sit infinita.

3. PRAETEREA. A justo iudice non infertur poena, nisi ad correctionem; unde 2. Ethic. (cap. 3. a princ.) dicitur, quod « poenae sunt quaedam medicinae »: sed quod impii in aeternum puniantur, hoc non est ad correctionem eorum, nec aliorum, cum tunc non sint aliqui futuri, qui per hoc corrigi possint; ergo secundum divinam justitiam non infertur pro peccatis aeterna poena.

4. PRAETEREA. Omne quod est per se volitum, nullus vult, nisi propter aliquam utilitatem: sed poenae a Deo non sunt per se volitae; non enim delectatur in poenis: cum ergo nulla utilitas accidere possit ex perpetuatione poenae, videtur quod talem poenam pro peccato inferre non debeat.

5. PRAETEREA. Nihil quod est per accidens, est perpetuum, ut dicitur in 1. de Coelo et Mundo (tex. 15. et lib. 2. tex. 18.): sed poena est eorum quae sunt per accidens, cum sit contra naturam; ergo non potest esse perpetua.

6. PRAETEREA. Justitia Dei hoc requirere videtur, ut peccatores ad nihilum redigantur, quia propter ingratitude meretur quis beneficia amittere: inter caetera autem Dei beneficia est ipsum esse; unde videtur justum, ut peccator, qui ingratus Deo existit, ipsum esse amittat: sed si peccatores in nihilum redigantur, eorum poena non potest esse perpetua; ergo non videtur esse consonum divinae justitiae, ut peccatores perpetuo puniantur.

SED CONTRA est, quod dicitur Matth. 25.: *Ibunt hi, scilicet peccatores, in supplicium aeternum.*

Praeterea. Sicut se habet praemium ad meritum, ita poena ad culpam: sed secundum divinam justitiam merito temporali debetur praemium aeternum, Joan. 6.: *Omnis qui videt Filium, et credit in eum, habet vitam aeternam;* ergo et culpae temporali secundum divinam justitiam debetur poena aeterna.

Praeterea. Secundum Philosophum in 5. Ethic. (cap. 5.), poena taxatur secundum dignitatem ejus, in quem peccatur; unde majori poena punitur qui percutit alapa principem, quam alium quemcumque: sed quicumque peccat mortaliter, peccat contra Deum, cujus praecepta transgreditur, et cujus honorem alii impertitur, dum in alio finem constituit: majestas autem Dei est infinita; ergo quicumque peccat mortaliter, dignus est infinita poena; et ita videtur, quod juste pro peccato mortali quis perpetuo puniatur.

RESPONDEO dicendum, quod cum poena duplicem habeat quantitatem, scilicet secundum intensionem acerbitatis, et secundum durationem temporis, quantitas poenae respondet quantitati culpae secundum intensionem acerbitatis, ut secundum quod gravius quis peccavit, secundum hoc gravior poena ei infligatur: unde Apoc. 18.: *Quantum se glorificavit, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum, et luctum.* Non autem respondet duratio poenae durationi culpae, ut dicit August. 21. de Civ. Dei (cap. 11.); non enim adulterium, quod in momento temporis perpetratur, momentanea poena punitur, etiam secundum leges humanas. Sed duratio poenae respicit dispositionem peccantis: quandoque enim ille qui peccat in aliqua civitate, ex ipso peccato efficitur dignus ut totaliter a civium consortio repellatur, vel per exilium perpetuum, vel etiam per mortem: quandoque vero non redditur dignus ut totaliter a societate civium excludatur; et ideo ut possit esse conveniens

membrum civitatis, poena ei prolongatur, vel breviatur, secundum quod expedit ejus curationi, ut in civitate convenienter, et pacifice vivere possit: et ita etiam secundum divinam justitiam aliquis ex peccato redditur dignus penitus a civitatis Dei consortio separari, quod fit per omne peccatum, quo contra charitatem peccat, quae est vinculum civitatem praedictam uniens. Et ideo pro peccato mortali, quod est contrarium charitati, aliquis in aeternum a societate sanctorum exclusus aeternae poenae addicitur, quia, ut Aug. dicit in lib. praedicto (*ibid. a med.*), « quod est de civitate ista mortali, homines supplicio primae mortis, hoc est de civitate illa immortalis, homines supplicio secundae mortis auferre »: quod autem poena, quam civitas mundana infligit, perpetua non reputetur, hoc est per accidens, vel in quantum perpetuo homo non manet, vel in quantum etiam ipsa civitas deficit: unde si homo in perpetuum viveret, poena exilii, vel servitutis, quae per legem humanam infertur, in eo perpetuo maneret. Qui vero hoc modo peccant, ut tamen inde non reddantur digni totaliter separari a sanctae civitatis consortio, sicut peccantes venialiter, tanto eorum poena erit brevior, vel diuturnior, quanto magis, vel minus purgabiles erunt, secundum quod eis peccata vel plus, vel minus inhaeserunt; quod in poenis hujus mundi, et purgatorii secundum divinam justitiam servatur. Inveniuntur etiam et aliae rationes a sanctis assignatae, quare juste pro peccato temporali aliqui poena perpetua puniantur: una est, quia peccaverunt contra bonum aeternum, dum contempserunt aeternam vitam; et hoc est etiam quod August. in praedicto lib. (cap. 12. a princ.) dicit: « Factus est malo dignus aeterno, qui hoc in se peremit bonum, quod esse posset aeternum »: alia ratio est, quia homo in suo aeterno peccavit; unde Gregor. dicit in 4. Dialog. (cap. 44. ante med.): « Ad magnam justitiam judicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato ». Et si objiciatur, quod quidam peccantes mortaliter proponunt vitam suam in melius quandoque commutare, et ita secundum hoc non essent digni aeterno supplicio, ut videtur, dicendum est, secundum quosdam, quod Gregorius loquitur de voluntate, quae manifestatur per opus. Qui enim in peccatum mortale labitur propria voluntate, se ponit in statu, a quo erui non potest, nisi divinitus adjutus: unde ex hoc ipso quod vult peccare, consequenter vult in peccato manere perpetuo. Homo enim est *spiritus vadens*, scilicet in peccatum, et non rediens per seipsum (*Psal. 77.*); sicut si aliquis se in foveam projiceret, unde exire non posset nisi adjutus, posset dici quod in aeternum ibi manere voluerit, quantumcumque aliud cogitaret. Vel potest dici, et melius, quod ex hoc ipso quod mortaliter peccat, finem suum in creatura constituit; et quia ad finem vitae tota vita ordinatur, ideo ex hoc ipso totam vitam suam ordinat ad illud peccatum; et vellet perpetuo in peccato manere, si hoc sibi esset impune: et hoc est quod Gregorius in 34. libro Moralium (cap. 16. circ. med.) super illud Job 41.: *Aestimavit abyssum quasi senescentem* dicit: « Iniqui ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt; voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in suis iniquitatibus permanere, nam magis appetunt peccare, quam vivere ». Potest et alia ratio assignari, quare poena culpae mortalis sit aeterna, quia per eam contra Deum, qui est infinitus, peccatur: unde cum non possit esse infinita poena per intensionem, quia creatura non est capax alicujus qualitatis infinitae, requiritur quod sit saltem duratione infinita. Est etiam quarta ratio ad hoc idem, quia culpa manet in aeternum, cum culpa non possit remitti sine gratia, quam

homo non potest post mortem acquirere; nec debet poena cessare, quamdiu culpa manet.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod poena non debet aequari culpae secundum quantitatem durationis, ut videtur etiam per leges humanas accidere. Vel dicendum, sicut Gregor. solvit (*cap. 4. Dialog. cap. 44. ante med.*), quod quamvis culpa sit actu temporalis, voluntate tamen aeterna.

AD SECUNDUM dicendum, quod quantitati peccati respondet quantitas poenae secundum intensionem: et ideo peccatorum mortalium inaequalium erunt poenae inaequales intensione, aequales autem duratione.

AD TERTIUM dicendum, quod poenae quae infliguntur his, qui a civitatis societate non penitus ejiciuntur, sunt ad correctionem eorum ordinatae: sed illae poenae, per quas aliqui totaliter a civitatis societate exterminantur, non sunt ad correctionem eorum: possunt tamen esse ad correctionem, et tranquillitatem aliorum, qui in civitate remanent; et ita damnatio aeterna impiorum est ad correctionem eorum, qui nunc sunt in Ecclesia: non enim poenae sunt ad correctionem solum quando infliguntur, sed etiam quando determinantur.

AD QUARTUM dicendum, quod impiorum poenae in perpetuum duraturae non erunt omnino inutiles: sunt enim utiles ad *duo*: primo ad hoc quod in eis divina justitia conservetur, quae est Deo accepta propter seipsam; unde Greg. 4. *Dialog. (cap. 44. circ. med.)*: « Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur »: secundo ad hoc sunt utiles, ut de his electi gaudeant, dum in his Dei justitiam contemplantur, et dum se evasisse eas cognoscunt: unde Ps. 57.: *Laetabitur justus cum viderit vindictam*, etc., et Isa. 66.: *Erunt*, scilicet impii, usque ad satietatem visionis, scilicet « sanctis », ut Glossa (*interl. et ord.*) dicit; et hoc est quod Gregorius dicit 4. *Dialog. (loc. cit.)*: « Iniqui omnes aeterno supplicio deputati sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut justii omnes et in Deo videant gaudia quae perceperunt, et in illis perspiciant supplicia quae evaserunt; quatenus tanto magis in aeternum divinae gratiae debitores se esse cognoscant, quanto in aeternum mala puniri conspiciunt, quae ejus adjutorio vicerunt ».

AD QUINTUM dicendum, quod quamvis poena per accidens respondeat animae, attamen per se respondet animae culpa infectae: et quia culpa in perpetuum in ea manebit, ideo et poena perpetua erit.

AD SEXTUM dicendum, quod poena respondet culpae (proprie loquendo) secundum inordinationem quae invenitur in ipsa, et non secundum dignitatem ejus, in quem peccatur, quia sic cuilibet peccato respondet poena infinita intensione: quamvis ergo ex hoc quod aliquis peccat contra Deum, qui est auctor essendi, mereatur ipsum esse amittere, considerata tamen ipsius actus inordinatione, non debetur ei amissio esse, quia esse praesupponitur ad meritum, et demeritum: nec per inordinationem peccati esse tollitur, vel corrumpitur; et ideo non potest esse debita poena alicujus culpae privato ipsius esse.

ARTICULUS II.

443

UTRUM PER DIVINAM MISERICORDIAM
OMNIS POENA DAMNATORUM TERMINETUR
TAM HOMINUM, QUAM DAEMONUM.

(S. Thom. 4. *Dist. 46. q. 2. art. 3. q. 1. et seq.*).

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod per divinam misericordiam omnis poena terminetur tam hominum, quam etiam daemonum, Sap. 11.: *Misereris omnium, Domine, quoniam omnia poles*: sed inter omnia etiam daemones continentur, qui sunt Dei creaturae; ergo et ipsorum daemionum poena finietur.

2. PRAETEREA. Roman. 11.: *Conclisit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereretur*: sed Deus daemones sub peccato conclusit, id est concludi permisit; ergo videtur, quod etiam daemonum aliquando misereatur.

3. PRAETEREA. Sicut dicit Anselm. in lib. 2. *Cur Deus homo (cap. 4.)*: « Non est justum, ut Deus creaturam, quam fecit ad beatitudinem, omnino perire sinat »; ergo videtur, cum quaelibet creatura rationalis creata fuerit ad beatitudinem, non esse justum ut omnino perire permittatur.

SED CONTRA est, quod dicitur Matth. 25.: *Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus*; ergo aeternaliter punientur.

Praeterea. Sicut boni angeli effecti sunt beati per conversionem ad Deum, ita mali angeli effecti sunt miseri per aversionem a Deo; si ergo miseria malorum angelorum finietur quandoque, et beatitudo bonorum finem habebit, quod est inconveniens.

RESPONDEO dicendum, quod « error Origenis fuit », ut August. dicit 21. de Civ. Dei (*cap. 17. et 23*), « quod daemones quandoque per Dei misericordiam liberandi sunt a poenis »: sed iste error est ab Ecclesia reprobatus propter *duo*: primo, quia manifeste auctoritati sacrae Scripturae repugnat, quae habetur Apoc. 20.: *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, et sulphuris, ubi et bestiae, et pseudoprophetae cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum*; per quod in Scriptura significari aeternitas consuevit: secundo, quia ex una parte nimis Dei misericordiam extendebat, et ex alia parte nimis eam coarctabat. Ejusdem enim rationis esse videtur, bonos angelos in aeterna beatitudine permanere, et malos angelos in aeternum puniri: unde sicut ponebat, daemones, et animas damnatorum quandoque a poena liberandas; ita ponebat, angelos, et animas beatorum quandoque a beatitudine in hujus vitae miseria devolvendas.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Deus, quantum in ipso est, miseretur omnibus: sed quia ejus misericordia sapientiae ordine regulatur, inde est quod ad quosdam non se extendit, qui se misericordiae fecerunt indignos, sicut daemones, et damnati, qui sunt in malitia obstinati: tamen potest dici, quod etiam in eis misericordia locum habet, in quantum citra condignum puniuntur, non quod a poena totaliter absolvantur.

AD SECUNDUM dicendum, quod ibi intelligenda est distributio pro generibus singulorum, et non pro singulis generum; ut intelligatur auctoritas de hominibus secundum statum viae, quia scilicet et Judaeorum, et Gentilium misertus est, sed non omnium Gentilium, vel omnium Judaeorum.

AD TERTIUM dicendum, quod Anselmus intelligit non esse justum, quantum ad decentiam divinae bonitatis, et loquitur de creatura secundum genus suum; non enim est conveniens divinae bonitati, ut totum unum genus creaturae deficiat a fine, propter quem est factum: unde nec omnes homines, nec omnes angelos damnari convenit. Sed nihil prohibet, quin aliqui vel ex hominibus, vel ex angelis in aeternum pereant, quia divinae voluntatis intentio impletur in aliis qui salvantur.

ARTICULUS III.

444

UTRUM DIVINA MISERICORDIA PATIATUR
SALTEM HOMINES IN AETERNUM PUNIRI.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod divina misericordia non patiatur saltem homines in aeternum puniri, quia Genes. 6. dicitur: *Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est*, et accipitur ibi spiritus pro indignatione, ut patet per Gloss. (*interl.*) ibidem; cum ergo indignatio Dei non sit aliud quam ejus poena, non punietur aeternaliter.

2. PRAETEREA. Charitas sanctorum in praesenti hoc facit, ut pro inimicis exorent: sed tunc habebunt perfectiorem charitatem; ergo tunc orabunt pro inimicis damnatis: sed orationes eorum esse cassae non poterunt, cum sint maxime Deo accepti; ergo precibus sanctorum divina misericordia damnatos quandoque a poena liberabit.

3. PRAETEREA. Hoc quod Deus poenam damnatorum aeternam praedixit, ad prophetiam comminationis pertinet: sed prophetia comminationis non semper impletur, quod patet per hoc quod dictum est (*Jonae 3.*) de subversione Ninive, quae non fuit subversa, sicut praedictum fuerat per Prophetam, qui ex hoc etiam contristatus fuit; ergo videtur, quod multo amplius per divinam misericordiam comminatio poenae aeternae commutabitur in mitiorem sententiam, quando in nullius tristitiam, sed in omnium gaudium cedere poterit.

4. PRAETEREA. Ad hoc facit quod in Psal. 76. dicitur: *Numquid in aeternum irascetur Deus?* Sed ira Dei est ejus punitio; ergo, etc.

5. PRAETEREA. Isa. 14. super illud: *Tu autem projectus es*, etc. dicit Gloss. (*interl.*): « Et si omnes animae aliquando habebunt requiem, tu nunquam », et loquitur de diabolo; ergo videtur, quod omnes animae humanae aliquando requiem habebunt a poenis.

SED CONTRA est, quod dicitur Matth. 25. simul de electis et reprobis: *Ibunt hi in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam*: sed inconueniens est ponere, quod justorum vita quandoque finiatur; ergo inconueniens est ponere, quod reproborum supplicium terminetur.

Praeterea. Sicut dicit Damascenus (*lib. 2. Orth. Fid. cap. 4. in fin.*), « hoc est hominibus mors, quod est angelis casus »: sed angeli post casum irreparabiles fuerunt; ergo et homines post mortem, et sic reproborum supplicium nunquam terminabitur.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut Aug. dicit 21. de Civitate Dei (*cap. 17. et 18.*), quidam in hoc ab errore Origenis declinaverunt, quod daemones posuerunt in perpetuum puniri, sed omnes homines quandoque liberari a poena, etiam infideles. Sed haec positio omnino est irrationabilis: sicut enim daemones sunt in malitia obstinati, et ita perpetuo puniendi, ita et hominum

animae, qui sine charitate decedunt, cum hoc « hominibus sit mors, quod est angelis casus », ut Damascenus dicit.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum illud est intelligendum de homine secundum genus suum, quia ab humano genere quandoque Dei indignatio est remota per Christi adventum: sed illi qui in hac reconciliatione, quae facta est per Christum, noluerunt permanere, in seipsis divinam iram perpetuaverunt, cum non sit nobis aliquis modus reconciliationis concessus, nisi per Christum.

AD SECUNDUM dicendum, quod, sicut Aug. dicit 21. de Civ. Dei (*cap. 24. parum a princ.*), et Greg. 34. Moral. (*cap. 16. a med.*), et 4. Dialog. (*cap. 44. a med.*), « sancti in hac vita ideo pro inimicis exorant, ut convertantur ad Deum, cum adhuc converti possunt: si enim esset nobis notum, quod essent praesciti ad mortem, non magis pro eis, quam pro daemonibus oraremus »: et quia post hanc vitam decedentibus sine gratia tempus conversionis non erit, nulla pro eis fiet oratio, nec ab Ecclesia militante, nec a triumphante. Hoc enim pro eis orandum est, ut Apostolus dicit 2. Tim. 2., *ut det illis Deus poenitentiam, et respiciant a diaboli laqueis.*

AD TERTIUM dicendum, quod prophetia comminatoria poenae tunc solum immutatur, quando variantur merita ejus, in quem comminatio facta est; unde Jerem. 18. dicitur: *Repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, et destruar, et disperdam illud; si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam et ego poenitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei*: unde cum damnatorum merita mutari non possint, comminatio poenae semper in eis implebitur. Nihilominus tamen prophetia comminationis semper quantum ad aliquem intellectum impletur, quia, ut dicit Aug. in praedicto lib. (*ibid. a med.*), « eversa est Ninive, quae mala erat, et bona aedificata est, quae non erat; stantibus enim moenibus, atque domibus, eversa est civitas in perditis moribus ».

AD QUARTUM dicendum, quod illud verbum Psalmi pertinet ad vasa misericordiae, quae se indignos misericordia non fecerunt, quia in hac vita, quae quaedam ira Dei est propter vitae miserias, vasa misericordiae mutat in melius: unde sequitur in Psal.: *Haec mutatio dexterarum Excelsi.* Vel dicendum, quod hoc intelligitur de misericordia aliquid relaxante, non de misericordia totaliter liberante, si extendatur etiam ad damnatos: unde non dicit: *Continabit ab ira misericordias suas, sed in ira*, quia non totaliter poena tolletur; sed et ipsa poena durante, misericordia operabitur eam diminuendo.

AD QUINTUM dicendum, quod Glossa illa non loquitur simpliciter, sed sub hypothesi impossibili, ad exaggerandum peccati magnitudinem ipsius diaboli, vel Nabuchodonosor.

ARTICULUS IV.

445

UTRUM POENA CHRISTIANORUM DAMNATORUM
PER DIVINAM MISERICORDIAM TERMINETUR.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod saltem christianorum poena per divinam misericordiam terminetur, quia Marc. ult.: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*: sed hoc est omnium christianorum; ergo omnes christiani finaliter salvabuntur.

2. PRAETEREA. Joan. 6. dicitur: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum*